

СТОКОЛОС С. Л.,

здобувач

(Науково-дослідний інститут
публічного права)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.85>

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

В умовах сьогодення проблема здійснення мобілізаційної підготовки є однією із ключових та найбільш важливих для збереження цілісності та незалежності України. Остання представляє собою комплекс організаційних, економічних, технічних, правових та військових заходів, що реалізується державою (в особі її уповноважених органів), а також іншими державними та недержавними суб'єктами, з метою створення всіх необхідних умов для оперативного та ефективного переведення країни, її економіки, системи управління, Збройних Сил, правоохоронних органів з мирного на воєнний стан у разі виникнення загрози національній безпеці або початку збройного конфлікту. Здійснення відповідної діяльності передбачає необхідність побудови ефективного адміністративно-правового механізму. Мета статті полягає у визначенні поняття та розкрити ознаки адміністративно-правового механізму регулювання мобілізаційної підготовки. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито загальнотеоретичні підходи щодо визначення понять «механізм», «правовий механізм» та «адміністративно-правовий механізм». Зазначене дало можливість сформулювати авторське бачення щодо розуміння адміністративно-правового механізму регулювання мобілізаційної підготовки. Виділено перелік характерних ознак, які характеризують сутність та зміст даного механізму. Визначено, що під адміністративно-правовим механізмом державного регулювання мобілізаційної підготовки найбільш доцільно розуміти систему взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих одне одного адміністративно-правових та організаційно-управлінських інструментів, засобів та процедур, за допомогою яких держава (через діяльність уповноважених органів публічної влади та їх посадових осіб) здійснює цілеспрямований вплив на суспільні відносини у сфері мобілізаційної підготовки з метою забезпечення своєчасної та ефективної підготовки держави, її економіки, населення, правоохоронної системи та Збройних Сил України до належного функціонування в умовах особливого періоду. Зроблено висновок, характерними ознаками даного адміністративно-правового механізму є наступні: а) має публічно-правову природу, адже реалізується від імені держави та в інтересах національної безпеки та захисту територіальної цілісності і незалежності країни; б) носить комплексний характер, адже охоплює різноманітні правові, організаційні, управлінські, економічні, технологічні та соціальні аспекти; в) ґрунтується на вертикалі органів державної влади, а відтак носить імперативний характер; г) формується з урахуванням потенційної кризової або воєнної ситуації; г) адаптивність до сучасних викликів та загроз, обумовлених повномасштабною війною, а також соціальною, економічною та політичною нестабільністю.

Ключові слова: мобілізаційна підготовка, мобілізація, правовий механізм, адміністративно-правовий механізм.

Stokolos S. L. Concepts and features of the administrative-legal mechanism for regulating mobilization training

In today's conditions, the problem of implementing mobilization training is one of the key and most important for preserving the integrity and independence of Ukraine. The latter is a complex of organizational, economic, technical, legal and military measures implemented by the state (represented by its authorized bodies), as well as other state and non-state actors, in order to create all the necessary conditions for the prompt and effective transfer of the country, its economy, management system, Armed Forces, law enforcement agencies from a state of peace to a state of war in the event of a threat to national security or the beginning of an armed conflict. The implementation of relevant activities requires the construction of an effective administrative and legal mechanism. The purpose of the article is to define the concept and reveal the features of the administrative and legal mechanism for regulating mobilization training. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, reveals general theoretical approaches to defining the concepts of "mechanism", "legal mechanism" and "administrative-legal mechanism". The above made it possible to formulate the author's vision of understanding the administrative-legal mechanism for regulating mobilization training. A list of characteristic features that characterize the essence and content of this mechanism is highlighted. It was determined that the administrative-legal mechanism of state regulation of mobilization training is most appropriately understood as a system of interconnected and mutually complementary administrative-legal and organizational-managerial instruments, means and procedures, with the help of which the state (through the activities of authorized public authorities and their officials) exercises a targeted influence on public relations in the field of mobilization training in order to ensure timely and effective preparation of the state, its economy, population, law enforcement system and the Armed Forces of Ukraine for proper functioning in the conditions of a special period. It was concluded that the characteristic features of this administrative-legal mechanism are the following: a) it has a public-legal nature, as it is implemented on behalf of the state and in the interests of national security and protection of the territorial integrity and independence of the country; b) it is complex in nature, as it covers various legal, organizational, managerial, economic, technological and social aspects; c) is based on the vertical of state authorities, and therefore has an imperative nature; d) is formed taking into account a potential crisis or war situation; e) adaptability to modern challenges and threats caused by a full-scale war, as well as social, economic and political instability.

Key words: *mobilization training, mobilization, legal mechanism, administrative-legal mechanism.*

Актуальність теми. В умовах сьогодення проблема здійснення мобілізаційної підготовки є однією із ключових та найбільш важливих для збереження цілісності та незалежності України. Остання представляє собою комплекс організаційних, економічних, технічних, правових та військових заходів, що реалізується державою (в особі її уповноважених органів), а також іншими державними та недержавними суб'єктами, з метою створення всіх необхідних умов для оперативного та ефективного переведення країни, її економіки, системи управління, Збройних Сил, правоохоронних органів з мирного на воєнний стан у разі виникнення загрози національній безпеці або початку збройного конфлікту. Здійснення відповідної діяльності передбачає необхідність побудови ефективного адміністративно-правового механізму.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, пов'язані із здійснення мобілізаційної підготовки, у своїх наукових працях розглядали: Д.М. Белов, О.Ю. Дрозд, В.В. Заборов-

ський, Д.В. Талалай, Ю.Ж. Шайгородський, М.І. Шапталенко та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованою залишається проблема дослідження адміністративно-правового механізму регулювання мобілізаційної підготовки.

Саме тому метою статті є: визначити поняття та розкрити ознаки адміністративно-правового механізму регулювання мобілізаційної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Взагалі, поняття механізму використовується у багатьох сферах суспільного життя, який пропонує кілька підходів до розуміння цієї наукової категорії. По-перше, з етимологічної перспективи, механізм розглядається як структура, що відображає взаємодію окремих елементів системи, спрямовану на досягнення певного результату. По-друге, у семантичному аспекті механізм пов'язується із системою значень та правил, які визначають, яким чином слова й символи співвідносяться між собою для передачі інформації. Окрім цього, як зазначає автор, поняття "механізм" активно застосовується в різних сферах суспільного знання: 1) у соціології механізм розглядається як сукупність соціальних процесів та структур, які впливають на поведінку індивідів і соціальних груп. Такий механізм пояснює, як соціальні інститути та норми формують суспільну організацію; 2) з психологічної точки зору, механізм є внутрішнім процесом або набором процесів психіки, що забезпечують певні форми поведінки, мислення або реакцій. До психологічного механізму входять когнітивні, емоційні та поведінкові елементи, які пояснюють, як індивід сприймає інформацію та реагує на зовнішні впливи; 3) у філософії механізм інтерпретується як концептуальна схема, яка дає змогу пояснити походження та функціонування явищ або процесів через систему причинно-наслідкових зв'язків; 4) у сфері управління механізм визначається як сукупність інструментів, методів, процесів і структур, які забезпечують організацію, контроль та координацію певної діяльності з метою досягнення запланованих результатів. Управлінський механізм включає такі складові, як планування, мотивація, контроль і корекція дій для підвищення ефективності [1].

Таким чином, незважаючи на сферу застосування механізм являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, кожен з яких виконує власні завдань, однак при цьому орієнтований на досягнення певної єдиної кінцевої мети. У праві категорія механізму набуває своїх, характерних властивостей. Так, Т.І. Тараконич вказує, що правовий механізм – це певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретну юридичну ціль з дотриманням відповідної процедури [2, с.13]. Т.П. Родік поняття «механізм правового регулювання» тлумачить як взяті в єдності систему правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права встановлюється і забезпечується правопорядок («належне» у праві стає «сущим»)). Окрім того, науковець зазначає, що поняття адміністративно-правового механізму також слід розуміти як сукупність правових засобів, з допомогою яких поведінка суб'єктів суспільних відносин приводиться у відповідність до приписів, що містяться у нормах права. Механізм правового регулювання вимагає: норми права; акти реалізації права; індивідуальні вимоги, направлені на казуальну регламентацію суспільних відносин; акти державних органів, направлені на примусову реалізацію юридичних суспільних обов'язків у випадку невиконання об'єктом державного управління умов і норм права, актів казуальної регламентації або індивідуальних вимог – у забезпеченні їх виконання; правовідносини, пов'язані з реалізацією перелічених елементів механізму правового регулювання суб'єктом державного управління [3, с. 12-15].

Л. Лепех звертає увагу на те, що в юридичній літературі механізм правового регулювання традиційно розглядається як сукупність правових засобів, які взаємодіють для впливу на суспільні відносини. Однак авторка вважає, що таке розуміння потребує перегляду. По-перше, воно не дозволяє сприймати механізм правового регулювання як функціонуючу систему, що складається з організованих і взаємопов'язаних елементів, які утворюють цілісність. По-друге, воно ускладнює трактування механізму правового регулювання як послідовного процесу реалізації правових норм. Автор підкреслює, що вирішення цього питання

має важливе значення, оскільки від розуміння сутності механізму правового регулювання залежить його місце в системі інших правових механізмів і загальною правовою системою, а також підхід до оцінки його ефективності [4, с.204].

Надаючи характеристику механізму правового регулювання договірних відносин зі страхування Н.В. Міловська дійшла висновку, що зазначений механізм має низку характерних рис: а) він виступає формою соціального регулювання, що проявляється у впливі правових норм на поведінку учасників відповідних правовідносин; б) є специфічним видом діяльності держави, її органів і посадових осіб, яка полягає у впорядкуванні страхових правовідносин шляхом встановлення правових норм і, за потреби, ухвалення індивідуальних рішень на їх основі; в) має чітко організований характер і реалізується через визначення прав та обов'язків для суб'єктів страхових відносин; г) вирізняється цілеспрямованістю та ефективністю, спрямованою на задоволення законних інтересів учасників страхування, а його головною метою є стимулювання розвитку послуг, що відповідають суспільним потребам; г) передбачає поетапне використання правових інструментів, що забезпечують результативне регулювання поведінки учасників страхових правовідносин та сприяють їх розвитку; д) реалізується шляхом владного впливу через ухвалення та застосування загальнообов'язкових приписів держави, які відображаються у свідомості та діях суб'єктів правовідносин; е) забезпечує дотримання правових норм; є) здійснюється через певний набір методів і способів, за допомогою яких поведінка учасників відповідних відносин коригується задля належного виконання ними своїх прав та обов'язків [5, с.77].

Таким чином, у загальному розумінні правовий механізм представляє собою сукупність системно орієнтованих елементів (норма, принципів, засобів та заходів), які в своїй сукупності забезпечують упорядкування та систематизацію суспільних відносин, реалізацію правового регулювання та досягнення цілей державної політики у конкретній сфері. Ключовими елементами будь-якого правового механізму є наступні: по-перше, є цілісною системою взаємопов'язаних елементів, які у своїй єдності забезпечують досягнення якоїсь конкретної мети; по-друге, включає низку особливих юридичних інструментів та засобів; по-третє, функціонує з метою впливу на суспільні відносини, забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод; по-четверте, забезпечує належне функціонування певної сфери, або галузі суспільного життя.

Специфіка даного механізму напряду залежить від сфери його застосування та галузі права, якою регулюється та, чи інша сфера суспільного життя. Так, до прикладу, В.В. Майоров під адміністративно-правовим механізмом реалізації реформ у Національній поліції пропонує розуміти сукупність конкретних засобів, методів і ресурсів, що визначаються і здійснюються МВС України та Національною поліцією, і які забезпечують реалізацію запланованих заходів з реформування та подальшого розвитку органів та підрозділів поліції. До складових елементів вказаного механізму автор пропонує віднести систему взаємодіючих та взаємозумовлених складових елементів: норми адміністративного права, що регулюють реформи; організаційно-управлінські заходи; фінансово-економічні ресурси; інформаційно-аналітичні засоби [6]. С.Г. Стеценко характеризує механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність правових засобів, за допомоги яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права, та розділяє всі ці засоби на «органічні» (ті, що визначають суть самого явища механізму адміністративно-правового регулювання і без яких не може відбуватися сам механізм цього регулювання – це норми права, акти реалізації норм права, правові відносини) та «функціональні» (ті, що значною мірою впливають на механізм адміністративно-правового регулювання, на його ефективність та водночас не є обов'язковими елементами – юридичний факт, правова свідомість і правова культура, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права) [7, с. 64–65].

Т.О. Коломоєць доводить, що механізм адміністративно-правового регулювання — це система правових інструментів, за допомогою яких забезпечується впорядкування суспільних відносин у сфері адміністративного права. Як зазначає дослідник, у структурі цього

механізму прийнято розрізняти органічні та функціональні елементи. Органічні елементи становлять основу механізму адміністративно-правового регулювання — вони визначають його суть і є незамінними для його функціонування. Без них реалізація самого механізму є неможливою. Функціональні елементи, своєю чергою, мають істотний вплив на ефективність роботи механізму, однак не є його обов'язковими складовими. Їх наявність або відсутність не впливає на існування механізму як такого, але може змінювати його якісні характеристики [8].

Досліджуючи специфіку адміністративно-правового механізму запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини, Л.С. Криворучко, дійшла до висновку, що вона обумовлена: по-перше, основу такого механізму становить як загальний, так і спеціальний юридичний інструментарій, тобто такий, мета якого є заздалегідь визначеною, — впорядкування відносин, що виникають у галузі запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини; по-друге, запровадження такого механізму є компетенцією спеціальних владних суб'єктів, уповноважених на реалізацію відповідних дій публічного характеру з метою запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини; по-третє, адміністративно-правовий механізм запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини має переважно процедурний, жорстко формалізований та динамічний характер [9]. А відтак, узагальнює авторка враховуючи запропоновані вище особливості, адміністративно-правовий механізм запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини варто розглядати, як систему адміністративно-правового інструментарію (загальних та спеціальних елементів), застосовування якого здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами з метою впорядкування суспільних відносин, які виникають під час публічно-владної діяльності із запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини [9].

А.П. Головін під механізмом адміністративно-правового регулювання діяльності міліції громадської безпеки запропонував розуміти цілісну систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне впорядкування організації та функціонування її підрозділів й об'єктів управління, вплив на суспільні відносини й сфері охорони правопорядку з метою виконання суб'єктами встановлених обов'язків, забезпечення громадської безпеки, захисту прав і свобод громадян в умовах спеціальних адміністративних режимів. До елементів зазначеного механізму правового регулювання вчений відніс: норми адміністративного законодавства, зокрема відомчі нормативні акти; адміністративно-правові відносини управлінського та правоохоронного характеру; практичну діяльність апаратів, служб та окремих працівників і правозастосовні акти [10, с. 10-11].

Висновки. Таким чином, під адміністративно-правовим механізмом державного регулювання мобілізаційної підготовки найбільш доцільно розуміти систему взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих одне одного адміністративно-правових та організаційно-управлінських інструментів, засобів та процедур, за допомогою яких держава (через діяльність уповноважених органів публічної влади та їх посадових осіб) здійснює цілеспрямований вплив на суспільні відносини у сфері мобілізаційної підготовки з метою забезпечення своєчасної та ефективної підготовки держави, її економіки, населення, правоохоронної системи та Збройних Сил України до належного функціонування в умовах особливого періоду.

Характерними ознаками даного адміністративно-правового механізму є наступні: а) має публічно-правову природу, адже реалізується від імені держави та в інтересах національної безпеки та захисту територіальної цілісності і незалежності країни; б) носить комплексний характер, адже охоплює різноманітні правові, організаційні, управлінські, економічні, технологічні та соціальні аспекти; в) ґрунтується на вертикалі органів державної влади, а відтак носить імперативний характер; г) формується з урахуванням потенційної кризової або воєнної ситуації; ґ) адаптивність до сучасних викликів та загроз, обумовлених повномасштабною війною, а також соціальною, економічною та політичною нестабільністю.

Список використаних джерел:

1. Данченко В. Є. Адміністративно-правовий механізм регулювання непрацюючих (проблемних) активів у банківській сфері: поняття та структура. *Правові новели*. 2023. № 21(2). С. 67-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2023_21%282%29__11
2. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 12-18.
3. Родік Т. П. Поняття адміністративноправового механізму державного регулювання діяльності дендрологічних парків України. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. Серія : Право та державне управління. 2013. № 1. С. 131–136.
4. Лепех Л.Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання : дис. ... к.ю.н. : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2019. 234 с.
5. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (цивільно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 469 с.
6. Майоров В. В. Поняття та складники адміністративно-правового механізму реформ у Національній поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2019. Вип. 41(1). С. 94-96. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2019_41%281%29__24
7. Стеценко С. Г. Механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2007. С. 64–65.
8. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: підручник. Вид. 2-ге, змін, і доп. Київ: Істина, 2012. 528 с.
9. Криворучко Л. С. Адміністративно-правові засади запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини: монографія. Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 398 с.
10. Головін А.П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки: автореф. дис. ...канд. юрид. наук:12.00.07 Київ, 2004. 20с.

